

Το κράτος παραμένει πηγή όλων των δεινών

Αφροδίτη Ερμίδα

9/2/2022

Αναζητώντας την ενέργεια που συνδέει τους ανθρώπους με τη φύση, τον κόσμο, αλλά και με τον «άλλον» άνθρωπο μέσα και απέναντί μας, τον ξένο και διαφορετικό, με τον οποίο καλούμαστε να συνυπάρξουμε και να συνομιλήσουμε, η **Ομάδα Σημείο Μηδέν** συνεχίζει την ερευνητική της εργασία πάνω στο έργο του Φραντς Κάφκα δραματοποιώντας το διήγημά του «Αναφορά για μια ακαδημία». Συναντήσαμε τον σκηνοθέτη **Σάββα Στρούμπο** για να συζητήσουμε τα του καφκικού σύμπαντος και τα της ανθρώπινης κατάστασης.

Από το 2009 που είδα την παράσταση της ομάδας σας «Στη σωφρονιστική αποικία» του Φραντς Κάφκα στα κρατητήρια της Κοραή και μέχρι σήμερα με την «Αναφορά για μια ακαδημία» πώς εξελίσσεται η έρευνά σας πάνω στον συγγραφέα;

Βλέπω τον Κάφκα ως τραγικό του 20ού αιώνα. Το έργο του γεννιέται μέσα από ένα βαθιά αγωνιώδη στοχασμό πάνω στην ανθρώπινη κατάσταση, όπως αυτή αποτυπώνεται σε μια μεταβατική εποχή προσδοκιών και προδοσιών, πολέμων και επαναστάσεων. Σήμερα η ιστορική συγκυρία είναι τελείως διαφορετική από την εποχή που έζησε και έγραψε ο Κάφκα, ωστόσο κανένα από τα ζητήματα που καθόρισαν εκείνη την περίοδο δεν έχει κλείσει, μάλλον τίθενται όλα με πιο έντονο και κατεπείγον τρόπο. Την αίσθησή μου για την κίνηση του υλικού στο καφκικό τοπίο την εκφράζω ως εξής: στον Κάφκα η ενέργεια που συσσωρεύεται στον πυρήνα του υλικού είναι τέτοιας έντασης που νομίζεις ότι θα έχουμε την έκρηξη ενός τραγικού πάθους. Την τελευταία στιγμή, όμως, το υλικό αυτοαναιρείται και εκφράζεται σαρκαστικά, με χιούμορ. Αυτή η φράση αποτυπώνει και την εξέλιξη της έρευνάς μας πάνω στον συγγραφέα.

Τι κάνει το διήγημα «Αναφορά για μια ακαδημία», έργο του 1917, επίκαιρο σήμερα;

Το ζήτημα της φυσικοποίησης του ανθρώπου και του εξανθρωπισμού της φύσης, για να χρησιμοποιήσω τα λόγια του Μαρξ. Ο Κάφκα μας προσκαλεί και μας προκαλεί με τρόπο αγωνιώδη και σαρκαστικό να σκεφτούμε εκ νέου τη σχέση μας με τη φύση, αλλά και τη σχέση μας με τη δική μας ιδιαίτερη φύση. Πόση ακόμη καταστροφή, κανονικοποίηση, εκμετάλλευση; Πόσος ακόμη βίαιος εξανθρωπισμός της φύσης; Έχω την αίσθηση πως το κείμενο είναι πολύ πιο επίκαιρο σήμερα από ότι στην εποχή που γράφτηκε. Τόσο η απειλή της κλιματικής καταστροφής όσο και της καταστροφής του ανθρώπινου μας στον άνθρωπο είναι πλέον ζητήματα που τίθενται με τον πιο άμεσο τρόπο. Είναι χρέος της τέχνης να τα αναδείξει.

Στο σημείωμά σας έχετε την εξής αποστροφή: «Να αφηγηθούμε την ιστορία του βίαιου εξανθρωπισμού της ζωικής ενέργειας του κάθε ανθρώπου, κατά βάση του ίδιου μας του εαυτού». Σε αυτό αναφέρεται τελικά η ιστορία του πιθήκου Ροτπέτερ;

Όπως προανέφερα, αυτό που διακυβεύεται στο διήγημα είναι διττό: καταστροφή της φύσης και καταστροφή του ανθρώπινου μας στον άνθρωπο. Κατ' επέκταση, η διαδικασία του βίαιου εξανθρωπισμού είναι αναπόσπαστο μέρος τους. Όσο το άτομο βιώνει την εκπαίδευση ως πειθάρχηση, την ένταξη στην κοινωνία ως καταπίεση, τη σχέση με τον εαυτό του ως ανυπόφορη και με τον άλλον άνθρωπο ως αδύνατη, τη συνύπαρξη με τη φύση ως αδιάφορη, ο κύκλος των πολλαπλών μορφών απο-ανθρωποποίησης του ανθρώπου δεν θα κλείσει.

Βέβαια, αυτή η διαδικασία είναι το αποτέλεσμα μιας ολόκληρης εποχής ανθρωπολογικής κρίσης και ιστορικού μηδενισμού, μιας εποχής που αδυνατεί να βρει για τον εαυτό της μια χειραφετητική προοπτική. Πιστεύω ότι σε ένα τέτοιο ηφαιστειογενές τοπίο, η τέχνη μπορεί και πρέπει να δείχνει τις διαδρομές της χειραφέτησης, να λειτουργεί ως οδοδείκτης, αν θέλετε.

Τι άλλο μπορεί να συμβολίζει;

Πιστεύω πως η βασική προβληματική του κειμένου όπως την εκφράζουμε εδώ αντανακλά την κατάσταση κάθε ανθρώπου ή ομάδας ανθρώπων που

για τον οποιονδήποτε λόγο βρίσκονται στο περιθώριο και θεωρούνται ξένοι ή και επικίνδυνοι. Αν για παράδειγμα δούμε τον λόγο της άκρας Δεξιάς στην Ευρώπη και τη χώρα μας όταν αναφέρεται σε πρόσφυγες, τους χαρακτηρίζει «πολιτισμικά ξένους» και μιλάει για «πόλεμο πολιτισμών». Πόσο κοντά στον πυρήνα του κειμένου είμαστε;

Ο Νίκολας Μάρει γράφοντας τη βιογραφία του Κάφκα το 2004 προτείνει ότι η «Αναφορά» αποτελεί μια σάτιρα πάνω στην αφομοίωση των Εβραίων στη δυτική κουλτούρα. Βρίσκετε εσείς μια τέτοια ανάγνωση στο έργο;

Ο Κάφκα ήταν Εβραίος και μάλιστα ένας Εβραίος ο οποίος εξαναγκάστηκε από τον ίδιο του τον πατέρα να απωθήσει την εβραϊκή του ρίζα, κάτι στο οποίο ο ίδιος αντιστάθηκε. Το δράμα των Εβραίων αναπόφευκτα διαπερνά το έργο και τη σκέψη του. Ωστόσο πιστεύω ότι μπορεί ο Κάφκα να έχει στα έργα του ένα συγκεκριμένο σημείο εκκίνησης, όπως π.χ. η αφομοίωση των Εβραίων, εφόσον όμως ξεκινήσει να γράφει, το υλικό απειρίζεται, γίνεται κάτι μεγαλύτερο.

Κατά πόσο είναι ελεύθερος ο άνθρωπος σήμερα σε μια κοινωνία που τον θέτει, εκ γενετής σχεδόν, σε ένα συγκεκριμένο κανονιστικό πλαίσιο;

Στο διήγημα ο Ρότπετερ θέτει διαρκώς το δίλημμα «διέξοδος ή ελευθερία» και επιμένει «δεν ήθελα ελευθερία, παρά μόνο μία διέξοδο». Πράγματι, πόσο ελεύθερη μπορεί να είναι η χειμαζόμενη από μια τόσο βαθιά κρίση του υπάρχοντος ανθρωπότητα; Αν υπάρχει ελπίδα, αυτή βρίσκεται στη ρήξη με το υπάρχον από κάθε άποψη.

Πώς αισθάνεστε ως πολίτης ενός «επιτελικού» και άκρως αποτελεσματικού –σύμφωνα τουλάχιστον με τα συστημικά ΜΜΕ– κράτους;

Είτε το κράτος λέγεται «επιτελικό» είτε όπως αυτό θέλει, παραμένει κράτος, άρα πηγή όλων των δεινών. Όσο το συντομότερο απαλλαχθούμε από αυτό τόσο το καλύτερο.